

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті проаналізовано сучасний стан та визначено перспективні напрями розвитку професійної компетентності вчителів фізики на курсах підвищення кваліфікації.

***Ключові слова:** професійна компетентність, вчителі фізики, курси підвищення кваліфікації.*

В статье проанализировано современное состояние и определены перспективные направления развития профессиональной компетентности учителей физики на курсах повышения квалификации.

***Ключевые слова:** профессиональная компетентность, учителя физики, курсы повышения квалификации.*

The article analyzes the current state and identifies perspectives of development of professional competence of teachers of physics on training courses.

***Key words:** professional competence, teachers of physics, teachers training.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах інформаційного суспільства сучасний учитель фізики повинен не тільки добре володіти професійними знаннями та навичками, а й уміти пристосовуватися до швидкоплинних процесів як у фаховій, так і суспільній сферах життя, користуватися засобами новітніх інформаційних технологій, бути компетентним, здатним до активної участі в суспільному житті, до самореалізації та постійного самовдосконалення. Тому проблема професійного розвитку вчителів фізики стає дуже актуальною, виникає питання, що саме і як необхідно змінити на курсах підвищення кваліфікації, щоб сучасний учитель, відповідаючи вимогам часу, зміг забезпечити високий рівень засвоєння учнями знань із фізики на основі сучасних підходів та методик викладання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теоретико-методичні засади професійної компетентності педагога обґрунтовано у працях М.Ф.Бирки, І. А. Зязюна, Н. В. Кропотової, Н. В. Кузьміної, А. К. Маркової, Л. М. Мітіної, Л. П. Пуховської; шляхи розвитку професійної компетентності у системі неперервної професійної освіти визначили Т. М. Десятов, В. І. Ковальчук, Н.Г.Ничкало, В. А. Семиченко та ін. У праці [10] нами визначено сутність професійної компетентності вчителя як сукупність його особистісних характеристик, що забезпечують ефективне виконання ним завдань і обов'язків педагогічної діяльності і є мірою його відповідності професійній діяльності;

вона виявляється в діяльності і не може бути ізольованою від конкретних умов її реалізації. Основними характеристиками професійної компетентності вчителя є професійні знання, вміння, досвід, мотиви, цінності та особистісні якості. Проведений аналіз наукових праць та підходів до визначення структури професійної компетентності вчителя загалом дозволив нам визначити: 1) *інваріантні складові* професійної компетентності (загальні вимоги, які можуть бути пред'явлені до будь-якого вчителя): загальнокультурна; нормативно-правова; психолого-педагогічна; саморозвиваюча; інформаційно-комп'ютерна компетентність; 2) *варіативні складові* професійної компетентності (вимоги, які пред'являються суто до вчителя фізики): предметна компетентність; діяльнісно-комунікативна компетентність.

Проте проблема вдосконалення курсів підвищення кваліфікації вчителів фізики потребує детального дослідження.

Основною метою дослідження є аналіз сучасного стану та пошук перспективних напрямів розвитку професійної компетентності вчителів фізики на курсах підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (ІППОЧО) будує свою діяльність за такими стратегічними напрямами:

- модернізація змісту, форм і методів підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів області;
- науково-методичний супровід оновлення змісту освіти, моніторинг та експертиза інновацій, розроблених установами освіти, окремими педагогами, зовнішня кваліфікаційна експертиза працівників освіти;
- оновлення та розширення функцій, напрямів діяльності ІППОЧО, вдосконалення структури, кадрового забезпечення навчального закладу.

Інститут охопив підготовкою практично 52 категорії та фахи освітньої галузі, щорічно розширює їх перелік, враховуючи нові навчальні курси, факультативи. Крім загальнонавчальних спеціальностей, проводиться робота з керівниками предметних гуртків, вихователями шкіл-інтернатів та груп продовженого дня, музичними керівниками, логопедами, практичними психологами, соціальними педагогами, секретарями-діловодами. Також упроваджено дистанційну форму проведення курсів підвищення кваліфікації, спрямовану на підвищення якості освіти; розроблено програми дистанційних курсів для вчителів фізики, інформатики, біології.

Курси підвищення кваліфікації є обов'язковими для всіх педагогів, незважаючи на професійний напрямок і рівень кваліфікації. Термін проходження – 1 раз на 5 років. Головне завдання – задовольнити потреби кожного педагога відповідно до кваліфікації, досвіду слухачів та потреби у поглибленні їх знань.

Навчальний план курсів підвищення кваліфікації вчителів фізики складається з трьох модулів і розрахований на 180 годин: усього аудиторних годин – 108 та годин для самостійної роботи – 72. *Перший модуль* містить три змістові модулі: *соціально-гуманітарний, психолого-педагогічний і методичний*, усього 64 аудиторних години. *Другий модуль* включає індивідуальний творчий

проект слухачів курсів та його захист, усього 6 аудиторних годин. *Третій модуль* — 28 аудиторних годин: педагогічна практика – 6 год., аудиторна практика – 19 год. і екзамен – 3 год. *Самостійна робота* – передбачає можливість поглибити і закріпити теоретичні знання, формувати практичні навички, пов'язані з педагогічною діяльністю вчителя фізики, здійснювати пошук найбільш ефективних методів навчання та виховання учнів, а також можливість формувати вміння вчителя працювати в умовах вибору педагогічної проблеми, технології, сучасного дидактичного матеріалу, змісту і форм навчання.

Зміст *програми підвищення кваліфікації вчителів фізики* полягає у реалізації всіх завдань, необхідних для досягнення навчальних результатів модулів, і здійснюється шляхом:

- розгляду навчального матеріалу на міні-лекціях;
- самостійного вивчення навчального матеріалу на основі розробленого для модуля комплексу навчально-методичних матеріалів;
- виконання практичних завдань, спрямованих на набуття вмінь на практиці застосовувати набуті теоретичні знання;
- участі в дискусіях, обговореннях, інших видах групової взаємодії з метою розвитку критичного мислення;
- формування установок та якостей для використання у професійній діяльності здобутих знань й умінь;
- проведення вступної й вихідної самооцінки вчителя, підсумкового контрольного тестування до модуля [10].

Крім цього, слухачі курсів підвищення кваліфікації вчителів фізики проходять педагогічну та аудиторну практики.

Водночас варто зауважити, що основним недоліком курсів підвищення кваліфікації є недостатня частота курсів. За 5 років навчальний матеріал та форми і методи навчання можуть суттєво змінитися. Це підтверджується думкою В.Г. Кременя, який зазначає, що сьогодні «... зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна покоління людей» [5, с.9].

З метою вирішення даної проблеми, на нашу думку, на курсах підвищення кваліфікації слід широко використовувати інтерактивні методи навчання та рефлексію.

Однією з особливостей роботи з дорослими, як зазначає В.І.Пущов, є їхня спрямованість на миттєве застосування результатів навчання. Виходячи з цього, доцільно використовувати методи інтерактивного навчання, які відповідають природі і характерним ознакам навчання дорослих. Вони дозволяють не тільки оптимально враховувати навчальні потреби дорослої людини, а й створювати умови для постійного, систематичного аналізу власних дій. Завдяки інтерактивному навчанню можна уникнути появи у свідомості педагогів шаблонів, стереотипів у ставленні до професійної діяльності [9, с. 24-25].

Поняття «інтерактивне навчання» у науці розглядається як:

- навчання, заглиблене у спілкування; зберігає кінцеву мету й основний зміст освітнього процесу, проте видозмінює форми із трансляційних

(передавальних) на діалогові, тобто засновані на взаєморозумінні й взаємодії [4];

- спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [2, с.18].

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Інтерактивне навчання ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва та взаємодії.

Інтерактивні методи післядипломного навчання розглядаються як система суб'єктно-суб'єктних відносин (викладач системи післядипломної освіти та педагог), основою якої є освоєння педагогом методів, засобів навчання, теорії їх використання для реалізації місії освіти, представленої в навчальних цілях предмета [8, с.117].

Не менш важливою під час проходження курсів підвищення кваліфікації є рефлексивна діяльність слухача-вчителя фізики як невід'ємного атрибута процесу розвитку його професійної компетентності.

У сучасній науці поняття рефлексії вживається у двох основних значеннях. По-перше, рефлексія співвідноситься із самосвідомістю особистості. Рефлексія – принцип людського мислення, що спрямовує його на осмислення власних передумов; предметний розгляд самого знання; критичний аналіз його змісту та методів; діяльність самопізнання, що розкриває внутрішню будову та специфіку духовного світу людини. По-друге, рефлексія розглядається як процес відображення однією людиною світу іншої людини. Рефлексія – не лише знання і розуміння іншого, але й знання того, як цей інший розуміє «рефлексуючого» індивіда [6].

Ключовими проблемами рефлексії в навчанні є два напрями: онтологічний (пов'язаний зі змістом предметних знань) та психологічний (тобто звернений до самопізнання та пізнання своєї діяльності) [3, с.16].

Педагогічна рефлексія пов'язана з особливостями змісту педагогічної діяльності, з досвідом власної роботи і спрямована як на власну діяльність та діяльність колег, так і на діяльність учнів. Щодо власної діяльності педагогічна рефлексія характеризується усвідомленням власного педагогічного досвіду, виробленням критеріїв успішності, аналізом змін, які відбуваються у власній освіті [7]. Рефлексія як одна з властивостей особливості є основою її саморозвитку, відкритості новому досвіду, іншим людям; професійна рефлексія забезпечує накопичення педагогом нового досвіду, розвиток індивідуального стилю педагогічної діяльності, є досить важливою у контексті його професійного розвитку [1, с.141].

Крім цього, варто зазначити, що у сучасному світі інформатизація освіти є одним із пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної освітньої системи, підготовки людини до життя в інформаційному суспільстві з урахуванням сутності глобальних трансформацій. Це ставить певний ряд вимог до вчителя фізики: він повинен вміти працювати з комп'ютерною технікою, володіти

певними інформаційно-комп'ютерними технологіями. Відповідно, підготовку вчителів фізики на курсах підвищення кваліфікації слід спрямовувати у таких напрямках: підготовка до викладання фізики за допомогою інформаційних технологій; підготовка до використання інформаційних медіа як засобів ефективного викладання фізики; проведення майстер-класів із викладання тих чи інших тем з фізики з використанням інформаційних технологій під час демонстрацій; проведення майстер-класів, лабораторних робіт або фізичних практикумів із використанням інноваційних технологій; одержання навиків роботи з інноваційними технологіями для контролю та спрямування роботи учнів.

Отже, у рамках модернізації курсів підвищення кваліфікації вчителів фізики у регіональному інституті післядипломної педагогічної освіти доцільним буде збільшення питомої ваги діяльності, орієнтованої на реалізацію інтелектуального потенціалу вчителя на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин, діалогу та обміну досвідом із колегами, зокрема, вдосконалення його мислення, рефлексії, готовності до роботи з комп'ютерною технікою та її широкого використання на уроках фізики.

Висновки. Таким чином, розвиток професійної компетентності вчителів фізики на курсах підвищення кваліфікації може відбуватися у таких напрямках: використання інтерактивних методів навчання, рефлексії та широкого використання інформаційно-комп'ютерних технологій.

Подальшої розробки потребують проблеми впровадження дистанційного навчання вчителів фізики на курсах підвищення кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жаровцева Т. Г. Рефлексія в педагогічній діяльності майбутнього фахівця дошкільної освіти / Т. Г. Жаровцева // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2002. – Вип.10. – С.141-143.
2. Ковальчук В. І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу в ПТНЗ : спецкурс для підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів освіти / В. І. Ковальчук. – К. : Шкільний світ, 2009. – 136 с.
3. Ковальчук В.І. Технологія навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу : тренінг / В. І. Ковальчук. – К. : Шкільний світ, 2009. – 136 с.
4. Коротаева Е. В. Директор–учитель–ученик: пути взаимодействия / Е.В.Коротаева. – М. : Сентябрь, 2000. – 144 с.
5. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 276 с.
6. Кулюткин Ю. Н. Ценностные ориентации и когнитивные структуры в деятельности учителя / Ю. Н. Кулюткин, В. П. Бездухов. – Самара : СамГПУ, 2002. – 400 с.
7. Кулюткин Ю. Н. Образовательные технологии и педагогическая рефлексия / Ю.Н. Кулюткин, И. В. Муштавинская. – СПб. : СПбГУПМ, 2002. – 48 с.

8. Професійний розвиток педагогічних працівників: практична андрагогіка : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В. І. Пуцова, Л. Я. Набоки. – К., 2007. – 228 с.

9. Пуцов В. І. Андрагогічні проблеми у підготовці викладачів для системи післядипломної освіти : навч. посіб. / В. І. Пуцов. – Чернівці : Букрек, 2006. – 96 с.

10. Руснак Т. А. Компетентнісний підхід як концептуальна основа підвищення кваліфікації вчителів фізики / Т. А. Руснак, А. П. Андрух // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти : науково-методичний журнал. – Чернівці : Черемош, 2012. – Вип. 2 (8). – С. 63-67.

Дата надходження до редакції: 16.11.2012 р.